

КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА СЕКСУАЛЬНИХ ЗЛОЧИНІВ, СКОЄНИХ ЩОДО ДІТЕЙ

CRIMINOLOGIKAL CHARACTERISTICS OF SEXUAL CRIMES COMMITTED AGAINST CHILDREN

Романцова С.В.,

*аспірант кафедри кримінально-правових дисциплін
Львівського державного університету внутрішніх справ*

У статті з'ясовано значення кримінологічної характеристики злочинності. Визначено складові кримінологічної характеристики сексуальних злочинів, скоєних щодо дітей. На підставі проведених емпіричних досліджень автором розроблена кримінологічна характеристика сексуальних злочинів, скоєних щодо дітей.

Ключові слова: кримінологічна характеристика, сексуальні злочини, діти, рівень, інтенсивність, структура, динаміка.

В статье установлено значение криминологической характеристики преступности. Определены составляющие криминологической характеристики сексуальных преступлений, совершенных в отношении детей. На основании проведенных эмпирических исследований автором разработана криминологическая характеристика сексуальных преступлений, совершенных в отношении детей.

Ключевые слова: криминологическая характеристика, сексуальные преступления, дети, уровень, интенсивность, структура, динамика.

The article revealed the value of criminological characteristics of crime. The composition of criminological characteristics sexual crimes committed against children. Based on empirical research developed by the author criminological characteristics of sexual crimes committed against children.

Key words: criminological characteristics, sexual crimes, children, level, intensity, structure, speaker.

Актуальність теми. Для запобігання сексуальним злочинам, скоєним щодо дітей, на сучасному етапі потрібні повні й точні знання про справжній стан цього явища, що, в свою чергу, потребує відомостей про рівень, структуру, динаміку, географію сексуальної злочинності, а також осіб, які їх вчиняють.

Кримінологічну характеристику окремим видам сексуальних злочинів присвячені праці І.О. Бандурки, О.В. Губанової, А.О. Джужі, С.С. Косенко, А.С. Лукаш, Л.М. Ларченко, Д.П. Москаля, О.В. Синєокого та інших науковців. Водночас С.В. Якимовою вперше розвинуто поняття «сексуальні злочини», обґрунтована кримінологічна доцільність використання цієї термінологічної конструкції та з'ясовано сучасні тенденції, динаміка, рівень та інші важливі показники сучасної кримінологічної характеристики «сексуальних злочинів», вчинених на території України [1, с. 160]. Проте комплексної кримінологічної характеристики сексуальних злочинів щодо дітей не було розроблено.

Мета дослідження – провести кримінологічну характеристику сексуальних злочинів скоєних щодо дітей.

Виклад основного матеріалу. Кримінологічна характеристика – комплексне поняття, яке визначає розповсюдженість відповідної протиправної поведінки, її різновиди, типові способи вчинення злочинних посягань, їх мотивацію, місце і час вчинення, а також особливості суб'єктів злочинів [2, с. 153]. Складовими елементами кримінологічної характеристики вважають: стан виду (групи) злочинів – суспільну небезпеку, обсяг, питому вагу даної групи злочинів в обсязі

всієї злочинності, інтенсивність, структуру, латентність, територіальний розподіл; тенденції даного виду (групи) злочинів – динаміку, прогноз; характеристики наслідків злочинів даного виду (кількість потерпілих, розмір матеріальних збитків, види моральних збитків); кримінологічний портрет особи злочинця; чинники – причини і умови злочинів [3, с. 34]. Водночас Н.Ф. Кузнецова вважає, що до кримінологічної характеристики, окрім кількісно-якісних показників злочинності, даних про особу злочинця, причин та умов вчинення відповідної групи злочинів, відносяться також і заходи попередження злочинів [4, с. 73].

Функціональне значення поняття кримінологічної характеристики полягає у визначенні загальної системи ознак відповідних різновидів злочинних проявів, які використовуються у якості наукового інструмента для окремих категорій злочинів. В процесі такого аналізу здійснюється насичення поняття кримінологічної характеристики конкретним змістом, що і забезпечує отримання цілого уявлення про об'єкт, що вивчається [5, с. 17].

Вважаємо, що кримінологічна характеристика сексуальних злочинів, скоєних щодо дітей, повинна включати відомості про дані злочини, з визначенням їх рівня, географії, інтенсивності структури, динаміки.

Підтримуючи позицію С.В. Якимової, вважаємо, що сексуальні злочини, скоєні щодо дітей, – це кримінально-каральна модель сексуальної поведінки по відношенню до дитини з мотивів задоволення винним статевої пристрасті. Тобто до сексуальних злочинів належать не тільки злочини, передбачені ст. 152–156, а й ст. ст. 149, 301–303, скоєні щодо дітей.

За даними Єдиного державного реєстру судових рішень (які використовуються нами у зв'язку з відсутністю офіційних статистичних даних), структура розглянутих судами сексуальних злочинів становить: ст. 149 «Торгівля людьми або інша незаконно угода щодо людини» – 12,4%; ст. 152 «Згвалтування» – 33,5%; ст. 153 «Насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом» – 9,7%; ст. 154 «Примушування до вступу у статевий зв'язок» – 0,02%; ст. 155 «Статеві зносини з особою, яка не досягла статевої зрілості» – 2,16%; ст. 156 «Розбещення неповнолітніх» – 5,51%; ст. 301 «Ввезення, виготовлення, збут і розповсюдження порнографічних предметів» – 17,9%; ст. 302 «Створення або утримання місць розпусти і звідництво» – 13,1%; ст. 303 «Сутенерство або втягнення особи у зайняття проституцією» – 5,47%, що дає змогу стверджувати, що третиною сексуальних злочинів становить згвалтування [6].

Географія розгляду судами справ про вчинення сексуальних злочинів в Україні, згідно відомостей ЄДРСР, дає можливість зробити висновок, що перше місце займає Донецька область – 25,9%; друге Дніпропетровська область – 6,39% та Харківська область – 6,02%; третє АРК – 4,53%, Одеська область – 4,45%, Івано-Франківська область – 4,02%, Львівська область – 3,78%, Херсонська область – 3,75%, Закарпатська область – 3,59%, Волинська область – 3,38%, Житомирська область – 3,33%, Київська область – 2,77%, четверте: Луганська область – 2,61%, Запорізька область – 2,53%, Київ – 2,5%, Хмельницька область – 2,42%, Вінницька область – 2,2%, Миколаївська область – 2,21%, Кіровоградська область – 2,15%; п'яте: Черкаська область – 2,02%, Полтавська область – 1,94%, Чернівецька область – 1,86%, Рівненська область – 1,7%; останнє: Чернігівська область – 1,25%; Сумська область – 1,22%; Севастополь – 0,87%; Тернопільська область – 0,42% [6].

Згідно результатів анонімного анкетування працівників правоохоронних органів, на питання: «Які види сексуальних злочинів щодо дітей, на вашу думку, найчастіше скоюються?», відповіли: розбещення дітей (30%); згвалтування дітей (25,5%); насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом (13,5%); сексуальна експлуатація (11,5%); залучення до виготовлення порнографії (10,5%); залучення до проституції (9%), а також зазначили, що останнім часом спостерігається сексуальне насильство щодо дітей у таких формах як: сексуальне домагання у мережі Інтернет (39%); сексуальні домагання (21,5%); інцест (11%); ексгібіціонізм (7,5%).

Оскільки в Україні відсутня офіційна статистика сексуальних злочинів щодо дітей, наше кримінологічне дослідження побудоване на статистичних даних отриманих з УІТ (Г)УМВС України [7]. Для більш детальної кримінологічної характеристики сексуальних злочинів, скоєних щодо дітей, проаналізуємо стан злочинності у Львівській області, яка характеризується середніми показниками по Україні.

При аналізі стану злочинності слід мати на увазі, що число злочинів, наведених у статистичній звітності правоохоронних органів, відображає рівень

злочинності без врахування латентної злочинності, тобто невиявленої і незареєстрованої.

Рівень сексуальних злочинів, скоєних щодо дітей, – це загальна кількість сексуальних злочинів, скоєних щодо дітей, за певний період часу, а також загальна кількість осіб, виявлених у зв'язку із вчиненням вказаних злочинів у цьому ж регіоні за означений період часу. Тобто рівень сексуальних злочинів, скоєних щодо дітей, фактично виражається у двох вимірах: у кількості злочинів та особах, які вчинили ці злочини.

Рівень злочинності за період 2007–2013 рр. у Львівській області позначався такими даними: 2007 р. – 15121; 2008 р. – 13480; 2009 р. – 13765; 2010 р. – 17138; 2011 р. – 16293; 2012 р. – 15892; 2013 р. – 19404, всього зареєстровано 111093 злочини, у зв'язку з їхнім вчиненням виявлено 50520 осіб, тобто на одну виявлену особу припадає в середньому понад два (2,19) злочини, що свідчить про вчинення певною частиною осіб кількох злочинів [8].

За статистичними показниками Управління інформаційно-аналітичного забезпечення ГУМВС України у Львівській області, протягом 2007–2013 рр. загальна кількість зареєстрованих сексуальних злочинів, становила 672, з них: 2007 р. – 149; 2008 р. – 127; 2009 р. – 108; 2010 р. – 89; 2011 р. – 68; 2012 р. – 68; 2013 р. – 63, у зв'язку з їхнім вчиненням виявлено 618 осіб, тобто на одну виявлену особу припадає в середньому понад один (1,08) злочин, що свідчить про вчинення незначною частиною осіб кількох злочинів.

Кількість зареєстрованих сексуальних злочинів, скоєних щодо дітей, у Львівській області становила: 2007 р. – 80 (22,5%); 2008 р. – 55 (15,5%); 2009 р. – 66 (18,6%); 2010 р. – 40 (11,2%); 2011 р. – 39 (11,1%); 2012 р. – 47 (13,2%); 2013 р. – 27 (7,6%), всього близько 354, у зв'язку з їхнім вчиненням виявлено 311 осіб, тобто на одну виявлену особу припадає в середньому понад один (1,13) злочин, що також свідчить про вчинення незначною частиною осіб кількох злочинів.

Отже, підсумовуючи наведені дані, відзначимо, що сексуальні злочини, скоєні щодо дітей, мають свої особливості. У вказаній категорії суспільно-небезпечних діянь кількість злочинів майже збігається з чисельністю осіб, які вчинили злочини. Проте такі дані не свідчать про практично стовідсоткове встановлення осіб, які вчинили злочини, це пояснюється тим, що певна частина осіб вчинили злочин у групі, а по незначній кількості злочинів невстановлені особи, які їх вчинили. Внаслідок цього кількість вчинених кримінально-караних діянь та виявлених осіб практично збігаються.

Коефіцієнт інтенсивності сексуальних злочинів щодо дітей – це відносний статистичний показник поширення сексуальних злочинів щодо дітей, який визначається через кількість злочинів, що припадає на певну кількість (100 тис.) населення обраної території. Цей показник більш адекватно характеризує злочинність з огляду на її поширення, інтенсивність у кожній однаковій за кількістю частині населення.

За даними Державної служби статистики, коефіцієнти злочинності у Львівській області позначалися такими даними: 2007 р. – 608; 2008 р. – 539; 2009 р. – 546; 2010 р. – 680, 2011 р. – 648 [9, с. 15].

Відповідно до наших результатів, отриманих внаслідок проведеного кримінологічного дослідження, коефіцієнт інтенсивності сексуальних злочинів у Львівській області складає: 2007 р. – 5,8; 2008 р. – 4,9; 2009 р. – 4,2; 2010 р. – 3,5; 2011 р. – 2,6; 2012 р. – 2,6; 2013 р. – 2,4. На фоні зменшення чисельності населення Львівської області спостерігається зниження сексуальної злочинності, стабільність спостерігається тільки у 2011–2012 рр.

Водночас коефіцієнт інтенсивності сексуальних злочинів щодо дітей у Львівській області складає: 2007 р. – 3,11; 2008 р. – 2,14; 2009 р. – 2,58; 2010 р. – 1,56; 2011 р. – 1,53; 2012 р. – 1,84; 2013 р. – 1,06, що також підтверджує попередні дані про зниження коефіцієнта інтенсивності сексуальних злочинів щодо дітей у Львівській області 65,9% протягом аналізованого періоду.

На відміну від показників рівня та інтенсивності, які характеризують злочинність кількісно, структура останньої має розкривати її склад.

Структуризація злочинності в кримінологічних інтересах має передусім відповідати призначенню кримінології – створювати наукове знання та обґрунтування з метою визначення криміналогічно значущих чинників та удосконалення запобіжного впливу на них з метою запобігання відповідному виду злочинів та злочинності загалом.

Будуючи структуру сексуальної злочинності, будемо намагатись якомога детальніше розкрити її зміст, для того щоб виокремити найбільш ефективні запобіжні заходи для запобігання сексуальному насильству щодо дітей.

За період 2007–2013 рр. питома вага сексуальних злочинів у структурі загальної злочинності Львівської області змінювалась наступним чином: 2007 р. – 0,98%; 2008 р. – 0,94%; 2009 р. – 0,78%; 2010 р. – 0,51%, 2011 р. – 0,41%; 2012 р. – 42%; 2013 р. – 0,32%, знизившись до загальнодержавного рівня питомої ваги статевих злочинів, що становить 0,4–0,3%.

Питома вага сексуальних злочинів, скоєних щодо дітей, у структурі загальної злочинності Львівської області становить: 2007 р. – 0,52%; 2008 р. – 0,4%; 2009 р. – 0,47%; 2010 р. – 0,23%, 2011 р. – 0,23%; 2012 р. – 0,29%; 2013 р. – 0,13%, характеризується незначними коливаннями у бік збільшення у 2009 та 2012 рр., водночас у 2013 р. знизилася на 75% з початку аналізованого періоду.

У загальній структурі сексуальних злочинів у Львівській області за період 2007–2013 рр. злочини складають таку кількість: ст. 149 «Торгівля людьми або інша незаконна угода щодо людини» – 27; ст. 152 «Зґвалтування» – 217; ст. 153 «Насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом» – 143; ст. 154 «Примушування до вступу у статевий зв'язок» – 2; ст. 155 «Статеві зносини з особою, яка не досягла статевої зрілості» – 21; ст. 156 «Розбещен-

ня неповнолітніх» – 79; ст. 301 «Ввезення, виготовлення, збут і розповсюдження порнографічних предметів» – 64; ст. 302 «Створення або утримання місць розпусти і звідництво» – 61; ст. 303 «Сутенерство або втягнення особи у зайняття проституцією» – 58.

Кількісні показники у Львівській області сексуальних злочинів, скоєних щодо дітей, становлять: ст. 149 ч. ч. 2, 3 «Торгівля людьми або інша незаконна угода щодо людини» складають таку кількість: 2007 р. – 8; 2008 р. – 5; 2009 р. – 3; 2010 р. – 2; 2011 р. – 4; 2012 р. – 2; 2013 р. – 0; ст. 152 ч. ч. 3, 4 «Зґвалтування»: 2007 р. – 25; 2008 р. – 20; 2009 р. – 15; 2010 р. – 11; 2011 р. – 9; 2012 р. – 10; 2013 р. – 12; ст. 153 ч. ч. 2, 3 «Насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом»: 2007 р. – 21; 2008 р. – 16; 2009 р. – 23; 2010 р. – 16; 2011 р. – 8; 2012 р. – 12; 2013 р. – 5; ст. 155 «Статеві зносини з особою, яка не досягла статевої зрілості»: 2007 р. – 6; 2008 р. – 3; 2009 р. – 3; 2010 р. – 2; 2011 р. – 4; 2012 р. – 1; 2013 р. – 2; ст. 156 «Розбещення неповнолітніх»: 2007 р. – 18; 2008 р. – 5; 2009 р. – 11; 2010 р. – 7; 2011 р. – 13; 2012 р. – 19; 2013 р. – 6; ст. 301 ч. 4 «Ввезення, виготовлення, збут і розповсюдження порнографічних предметів»: 2007 р. – 2; 2008 р. – 4; 2009 р. – 1; 2010 р. – 7; 2011 р. – 1; 2012 р. – 1; 2013 р. – 1; ст. 302 ч. 3 «Створення або утримання місць розпусти і звідництво»: 2007 р. – 0; 2008 р. – 1; 2009 р. – 2; 2010 р. – 1; 2011 р. – 0; 2012 р. – 0; 2013 р. – 1; ст. 303 ч. ч. 3, 4 «Сутенерство або втягнення особи у зайняття проституцією»: 2007 р. – 0; 2008 р. – 1; 2009 р. – 8; 2010 р. – 0; 2011 р. – 0; 2012 р. – 2; 2013 р. – 0.

Згідно з проведеним графоаналітичним аналізом сексуальних злочинів, вчинених щодо дітей, у Львівській області, більше двох третин аналізованих злочинів становлять «Зґвалтування» (ст. 152 ч. ч. 3, 4) – 28,81%, «Насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом» (ст. 153 ч. ч. 2, 3) – 28,53% та «Розбещення неповнолітніх» (ст. 156) – 22,31%; вагому частку становлять «Торгівля людьми або інша незаконна угода щодо людини» (ст. 149 ч. ч. 2, 3) – 6,77% та «Статеві зносини з особою, яка не досягла статевої зрілості» (ст. 155) – 5,93%; «Ввезення, виготовлення, збут і розповсюдження порнографічних предметів» (ст. 301 ч. 4) – 3,1%; «Сутенерство або втягнення особи у зайняття проституцією» (ст. 303 ч. ч. 3, 4) – 3,1%; «Створення або утримання місць розпусти і звідництво» (302 ч. 3) – 1,41%.

Водночас кількість сексуальних злочинів, вчинених щодо дітей, у загальній структурі сексуальних злочинів становить 52,6% (похибка може становити від 5% до 15% у зв'язку з наявністю кваліфікуючих ознак у деяких частинах статей).

Злочинність, як і будь-який суспільний прояв людської активності, не є сталою. Залежно від дії чинників, які її обумовлюють, умов, у яких вона проявляється, в тому числі від реагування і загалом протидії їй правоохоронної системи та суспільства в цілому, злочинність, її рівень, інтенсивність та інші кількісні та якісні показники перебувають у постійній зміні, мають певну динаміку.

Динаміка сексуальних злочинів щодо дітей – показник, що відбиває зміни рівня, інтенсивності, структури, структурних елементів останньої та будь-яких інших її ознак протягом певного часу, періоду, на визначеній території. Показником динаміки злочинності є, як правило, темп, алгоритм зміни її кількісних значень (їхнє збільшення або зменшення) порівняно з даними періоду, взятого для порівняння.

Аналізуючи динамічні ряди сексуальних злочинів, скоєних щодо дітей, за тривалі проміжки часу, можна розкрити закономірності і тенденції її розвитку, які застосовуються при кримінологічному прогнозуванні і плануванні заходів запобігання насильницькій злочинності. Динамічні ряди можуть бути виявлені як в цілому по країні, так і по окремих областях чи територіях.

Так, наприклад, застосовуючи ланцюговий спосіб визначення динаміки сексуальної злочинності, в період з 2007 р. по 2013 р. у Львівській області отримуємо наступні дані: 2007 р. – вчинено 149 злочинів, передбачених ст. ст. 149, 152–156, 301–303 КК України, 2008 р. – 127, показники динаміки від'ємні – 14,7%, 2009 р. – 108 злочинів відповідно, динаміка від'ємна – 14,9% в порівнянні з 2008 р., 2010 р. – 89 злочинів, динаміка від'ємна – 17,5% в порівнянні з 2009 р., у 2011 р. було зареєстровано 68 вказаних злочинів, динаміка від'ємна – 23,5% в порівнянні з 2010 р., у 2012 р. було зареєстровано 68 вказаних злочинів, динаміка – 0% у порівнянні з 2011 р., у 2013 р. було зареєстровано 63 вказаних злочинів, динаміка

від'ємна – 7,3%, тобто протягом аналізованого періоду динаміка сексуальної злочинності у Львівській області була від'ємною.

Динаміка сексуальних злочинів, скоєних щодо дітей, в період з 2007 р. по 2013 р. у Львівській області отримуємо наступні дані: 2007 р. – вчинено 80 злочинів, передбачених ст. 149 ч. ч. 2, 3; ст. 152 ч. ч. 3, 4; ст. 153 ч. ч. 2, 3; ст. 155; ст. 156; ст. 301 ч. ч. 3, 4; ст. 302 ч. ч. 3; ст. 303 ч. ч. 3, 4 КК України, 2008 р. – 55, показники динаміки від'ємні – 31%, 2009 р. – 66 злочинів відповідно, показники динаміки зросли – +20% в порівнянні з 2008 р., 2010 р. – 40 злочинів, динаміка від'ємна – 39,3% в порівнянні з 2009 р., у 2011 р. було зареєстровано 39 вказаних злочинів, динаміка від'ємна – 2,5% в порівнянні з 2010 р., у 2012 р. було зареєстровано 47 вказаних злочинів, показники динаміки зросли – +20,5% у порівнянні з 2011 р., у 2013 р. було зареєстровано 27 вказаних злочинів, динаміка від'ємна – 42,5%, тобто протягом аналізованого періоду динаміка сексуальних злочинів, скоєних щодо дітей у Львівській області, зазнавала значних коливань у 2009 та 2012 рр.

Висновки. Аналіз сексуальних злочинів, скоєних щодо дітей (за період 2007–2013 рр.), дає можливість зробити наступні висновки, що при зниженні питомої ваги на 75%, рівня – на 49%, при від'ємній динаміці – 42,5% та зниженні коефіцієнта інтенсивності 65,9%, кількість сексуальних злочинів, вчинених щодо дітей, у загальній структурі сексуальних злочинів становить 52,6%.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Якімова С.В. Поняття та кримінологічна характеристика «сексуальних злочинів» / С.В. Якімова // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Юридичні науки». – 2014. – № 806. – С. 159–166.
2. Зелінський А.Ф. Кримінологія : [навч. посіб.] / А.Ф. Зелінський. – Х. : Рубікон, 2000. – 239 с.
3. Кримінологія : [учеб. пособ.] / Под общ. ред. В.Е. Эминова. – М., ИНФРА – М. – НОРМА, 1997. – 158 с.
4. Кримінологія : [учебник] / Под ред. Б.В. Коробейникова, Н.Ф. Кузнецовой, Г.М. Миньковского. – М. : Юрид. лит., 1988. – 384 с.
5. Ястребов В.Б. К вопросу о понятии криминалогической характеристики преступлений / В.Б. Ястребов // Вопросы борьбы с преступностью. – М., 1982. – Вып. 37. – 104 с.
6. Єдиний державний реєстр судових рішень [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/>.
7. Статистичні показники за період 2007–2013 рр. : Лист Управління інформаційно-аналітичного забезпечення ГУМВС України у Львівській області від 16 січня 2014 р. №4/1-90.
8. Стан та структура злочинності в Україні. Статистика МВС України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/publish/article/813157>.
9. Злочинність в Україні : [стат. збірник] // Державна служба статистики України. – Київ, 2011. – 117 с.